

Miljana Marić*

Centar za porodični smeštaj i usvojenje,
Novi Sad

UDK 364-785

DOI: 10.19090/gff.2019.1.131-145

Originalni naučni rad

Ivana Mihić

Filozofski fakultet
Univerzitet u Novom Sadu

PROCENE SAVETNIKA ZA HRANITELJSTVO O POTREBI RAZVOJA DODATNIH OBUKA ZA URGENTNE HRANITELJSKE PORODICE**

Cilj ovog rada jeste da iz perspektive savetnika za hraniteljstvo ispita potrebu za revidiranjem i kreiranjem novih programa za obučavanje hranitelja koji realizuju urgentni porodični smeštaj. U tom cilju sprovedena je kvalitativna analiza iskaza dobijenih tokom diskusije u fokus grupi koju su činili savetnici za hraniteljstvo zaposleni u Centru za porodični smeštaji usvojenje u Novom Sadu. Iz njihove perspektive teme koje su relevantne za procenu sposobnosti hranitelja i koje se nalaze su u aktuelnoj obuci, jesu: uspostavljanje odnosa sa detetom, razvojne potrebe deteta, separacija od prethodnih staratelja i prostora, kao i gubitak prethodnih staratelja i poznatog prostora, sistemi podrške, dok tema vaspitanja iziskuje revidiranje. Dodatne teme koje trenutno nisu prisutne u obuci, a potrebne su za kvalitetniju brigu o deci jesu: navike deteta, samonega hranitelja i priprema za promenu dinamike porodice koja nastaje odlaskom deteta.

Ključne reči: istraživanje potreba, urgentno hraniteljstvo, kvalitet brige, savetnici za hraniteljstvo, programi obuke

UVOD

Urgentno hraniteljstvo

Nakon studija Rovea (Rowe, 1989), koja je pokazala da su zaposleni u socijalnoj zaštiti realizovali 75% hitnih izmeštaja, iako su biološke porodice dece bile već u sistemu socijalne zaštite, u Velikoj Britaniji dolazi do razvoja novog oblika ove usluge – urgentnog hraniteljstva (*emergency foster care*) (Baginsky, Gorin & Sands, 2017). Pored do tada kratkoročnog hraniteljstva (*short-term foster*

* m.miljana21@gmail.com

** Ovo istraživanja sprovedeno je u okviru projekta „Efekti egzistencijalne nesigurnosti na pojedinca i porodicu u Srbiji”, ON-179022

placements), koje predstavlja privremeni oblik brige o detetu, urgentno hraniteljstvo je razvijeno sa ciljem pružanja privremenog zbrinjavanja deteta, dok se ne realizuje neka od trajnih mera zaštite (Baginsky et al., 2017). Deset godina kasnije istraživači Waterhouse i Brockelsby (1997) zabeležili su da dve trećine smeštaja dece predstavljaju neplanirane, hitne smeštaje, prilikom čega je reč o smeštanju dece do pet ili starije od petnaest godina (Baginsky et al, 2017), što je dodatno argumentovalo značaj postojanja usluge urgentnog porodičnog smeštaja.

Urgentno hraniteljstvo u Republici Srbiji počelo se razvijati nakon reforme sistema socijalne zaštite. Prema pravilniku o hraniteljstvu do urgentnog izmeštanja deteta iz biološke porodice dolazi kada je dete žrtva zlostavljanja i zanemarivanja, ili postoji opasnost da to postane, kao i u slučaju iznenadne sprečenosti roditelja da brinu o detetu (Pravilnik o hraniteljstvu, član 7). *Smernicama za urgentno hraniteljstvo* (Grujić, Milenković, Sorak, Blagojević, Aničić, Petrović, Rakić & Šilić, 2013) obuhvaćena je i definisana važnost ove usluge, kao i njena prednost u odnosu na institucionalni smeštaj, koja proizilazi iz mogućnosti pružanja individualizovanog pristupa detetu, kao i usmeravanje nepodeljene pažnje odrasle osobe, što je veoma značajno za dete koje, usled traumatskih iskustava, ima smanjen kapacitet da se prilagodi pravilima i rutinama u kolektivnim okruženjima. Prema Zakonu o socijalnoj zaštiti i Pravilniku o hraniteljstvu (Pravilnik o hraniteljstvu, član 7) na urgentno izmeštanje u hraniteljske porodice imaju pravo deca od rođenja do tri godine. Razlozi zbog kojih ova deca bivaju izmeštena iz bioloških porodica jesu hospitalizacija roditelja, odlazak roditelja na zatvorsku kaznu, smrt roditelja, kao i zlostavljanje i zanemarivanje (Pejaković & Zajić, 2014). U poslednje vreme dolazi do potrebe urgentnog zbrinjavanja i novorođenčadi direktno iz porodilišta, u slučaju kada roditelji samostalno procene da nemaju kapacitete da brinu o detetu (Šilić, 2018).

Karakteristike urgentnog hraniteljstva

Kako urgentno izmeštanje ima svoje specifičnosti tako i porodica koja obezbeđuje urgentni prihvata mora posedovati određene karakteristike. Prema *Smernicama za urgentno hraniteljstvo* hraniteljska porodica koja pruža ovu uslugu poseduje iskustvo u bavljenju hraniteljstvom, iskustvo uspešnog prevladavanja stresnih situacija, nalazi se u stabilnim fazama životnog ciklusa, karakteriše je fleksibilnost, kao i mogućnost da se jedan član porodice u potpunosti posveti brizi o detetu, što implicira da nije u radnom odnosu (Grujić, 2014).

Funkcija urgentne hraniteljske porodice

Osnovna funkcija urgentne hraniteljske porodice jeste zbrinjavanje deteta od rođenja do tri godine. Pri tome, pod zbrinjavanjem se podrazumeva pružanje i zadovoljavanje osnovnih životnih potreba deteta, a pre svega doživljaja zaštićenosti (Grujić i dr, 2013). Stoga se od hranitelja očekuje spremnost i posedovanje kompetencija za ostvarivanja kontakata sa detetom, prepoznavanja detetovih psiholoških, socijalnih, emocionalnih i fizičkih potreba i adekvatnog zadovoljavanja istih u cilju ostvarivanja dobrobiti deteta (Grujić i dr, 2013).

Proces obučavanja urgentne hraniteljske porodice

Da bi se razvile date kompetencije, hranitelji najpre prolaze kroz proces pripreme koji uključuje obuku, procenu podobnosti za hraniteljstvo, ali i samoprocenu hranitelja o njihovoj podobnosti za hraniteljstvo i spremnosti da preuzmu ovu ulogu (Šilić, 2018).

Trenutno u Republici Srbiji postoje obuke za standardno hraniteljstvo: „Sigurnim korakom do hraniteljstva” (Hadžović et al, 2008), Međunarodni PRAJD program za hranitelje i usvojitelje (engl. PRIDE; Pasztor, Matthews & Plowy, nosilac licence za Srbiju „FICE Srbija”), potom obuka namenjena urgentnim hraniteljima koncipirana u okviru Centra za porodični smeštaj i usvojenje u Beogradu „Urgentno hraniteljstvo” (Ivanišević-Neljdihin, Radovanović, & Vuković-Jovanović, 2010) kao i obuka hranitelja koji brinu o najmlađoj deci, pod nazivom „Hraniteljstvo za bebe” (Milenković & Grujić, 2010).

Istraživanje sprovedeno u Vašingtonu ukazuje na to da su hraniteljima koji obezbeđuju urgentni prihvata dece potrebna znanja o razvojnim potrebama dece, prepoznavanju razvojnog kašnjenja, zatim veštine ostvarivanja saradnje sa mrežom podrške (zdravstveni i socijalni sistem), kao i podržavanje i pripremanje deteta za povratak u biološku porodicu, ili odlazak na neki od drugih oblika socijalne zaštite (McKenzie et al, 2010). Rezultati istraživanja u inostranstvu takođe ukazuju na to da hranitelji koji obezbeđuju urgentni prihvata dece svakako moraju imati razvijene veštine uspostavljanja kontakata sa detetom, pozitivnog odnosa, praćenje potreba deteta i uvremenjeno i adekvatno odgovaranje na iste, kao i empatiju. Kako deca koja bivaju urgentno izmeštena iz biološke porodice neretko imaju razvijene različite internalizovane i eksternalizovane probleme, hraniteljima su neophodne i edukacije na temu prepoznavanja ovih ponašanja, razlikovanja u odnosu na oblike ponašanja koji se javljaju kao posledica razvojnog kašnjenja, kao i razvoj veština delovanja kao bi se redukovali problemi kod deteta (Fisher & Chamberlian, 2000;

Kaminski, Valle, Filene, & Boyle, 2008; Kinniburgh, Blaustein, Spinazzola & Van der Kolk, 2017; Solomon, Niec & Schoonover 2017). Nalazi studija ukazuju na to da hraniteljske porodice koje su prošle kroz neke od obuka izveštavaju o većoj sigurnosti u svoje kompetencije za staranje o detetu, ali i o značajno smanjenom profesionalnom stresu (Smyke, Zeanah, Fox, & Nelson, 2009; Doizer et al, 2009).

Studije koje su za cilj imale utvrđivanje determinante kvaliteta brige o deci na porodičnom smeštaju ukazuju da su to, pre svega, uzrast deteta i njegovo zdravstveno stanje, potom kompetencije hranitelja da prepozna i prilagodi se ranijim navikama deteta, intenzitet traumatskog iskustva deteta, kao i fleksibilnost porodične organizacije prilikom dolaska, boravka i odlaska deteta iz porodice (Gamache, Mirabell & Avery, 2006; Andrew & Ming, 2017; Moody et al , 2018).

Iako se urgentni hranitelji u našoj zemlji regrutuju na osnovu pokazane dobre prakse i kompetencija na standardnom hraniteljstvu, specifičnost urgentnog hraniteljstva zahteva dodatno obučavanje hranitelja i podršku. Prema *Smernicama za urgentno hraniteljstvo* obuka bi trebalo da obezbedi hraniteljima kompetencije usmerene na pružanje kvalitetne brige detetu, što u kontekstu urgentnog prihvata deteta podrazumeva obučavanje hranitelja o različitim potrebama deteta za podrškom ili izazovnih ponašanja koja su posledica intenzivnog i dugotrajnog stresa i razvijanje veština nošenja sa njima (Grujić i dr, 2013).

U našoj zemlji još uvek nisu rađene studije efikasnosti obuka za hranitelje , niti konceptualizacija programa obuka za različite oblike hraniteljstva temeljena na naučnim istraživanjima. Praćenje uspešnosti hranitelja i kvaliteta njegove brige o deci na smeštaju, kao i potreba za dodatnim edukacijama jeste posao savetnika za hraniteljstvo i podrazumeva planiranje podrške za svaku hraniteljsku porodicu.

Stoga je cilj ovog rada da iz perspektive savetnika za hraniteljstvo ispita potrebu za revidiranjem i kreiranjem novih programa obučavanja hranitelja koji realizuju urgentni porodični smeštaj.

METOD

Uzorak: U diskusiji fokus grupe na teme vezane za cilj istraživanja učestvovalo je 8 savetnika za hraniteljstvo (3 psihologa, 3 pedagoga i 2 socijalna radnika) koji rade u Centru za porodični smeštaj i usvojenje u Novom Sadu. Svako od njih ima najmanje dve godine radnog iskustva u sistemu socijalne zaštite i u neposrednom radu sa hraniteljskim porodicama (obučavanje, kontinuirano praćenje kvaliteta brige u porodici i pružanjem podrške). Svaki od članova fokus grupe prošao je kroz edukaciju za realizaciju obuke „Sigurnim korakom do hraniteljstva”i od osnivanja Centra za porodični smeštaj i usvojenje u Novom Sadu (2014. godine)

učestvuje u obučavanju hraniteljske porodice. Sve hraniteljske porodice koje su u nadležnosti ovog Centra prošle su kroz obuku „Sigurnim korakom do hraniteljstva”, a dve porodice su, dodatno, prošle i kroz ranije pomenutu obuku „Urgentno hraniteljstvo”.

Metod i tehnike prikuplja podataka: U cilju istraživanja sprovedena je kvalitativna analiza stavova dobijenih tokom diskusije u okviru fokus grupe. Diskusija u okviru fokus grupe u trajanju od 90 minuta realizovana je u prostoru Centra za porodični smeštaj i usvojenje u Novom Sadu. Diskusiju je vodio autor rada (takođe savetnik za hraniteljstvo). Svi učesnici fokus grupe bili su informisani o toku i ciljevima istraživanja i dali su svoju usmenu saglasnost za učešće u istraživanju. Diskusija u okviru fokus grupe realizovana je na sledeće teme:

Oblast: Priprema za hraniteljstvo

Tema 1. Obuka za standardno hraniteljstvo i urgentno hraniteljstvo. Indikator kvalitetne brige podrazumeva analizu postojećih obuka za urgentno i standardno hraniteljstvo, odnosno analizu teorijskog okvira, znanja, veština i sposobnosti koje hranitelji stiču obukom, način realizacije same obuke, kao i procenu kvaliteta i efekata obuke. Cilj ove obuke je da se identifikuju eventualno novi načini same realizacije, ali i revidirajuju aktuelni ili da se uvede novi teorijski okvir i tema.

Oblast: Boravak deteta u porodici

Tema 1. Promena dinamike hraniteljske porodice, nakon dolaska deteta u nju. Indikator kvalitetne brige obuhvata procenu relevantnosti postojeće obuke da pripremi hranitelje za promene koje će usledeti dolaskom deteta.

Tema 2. Situacija urgentnog smeštanja deteta i informacije koje hranitelj dobija o detetu. Indikatorom kvalitetne brige je obuhvaćena procena savetnika za hraniteljstvo o relevantnosti postojeće obuke da pripremi hranitelje na izazove na koje mogu da nailaze tokom urgentnog smeštaja deteta, a koje se tiču same situacije smeštanja i prirode urgentnog smeštaja.

Tema 3. Uzrast deteta i kvalitet brige. Indikator kvalitetne brige podrazumeva procenu u kojoj meri postojeće obuke mogu da pruže adekvatne kompetencije i pripreme hranitelja za prepoznavanje potreba deteta za podrškom.

Tema 4. Navike deteta. Indikator kvalitetne brige podrazumeva procenu o tome koliko postojeće obuke mogu da omoguće hraniteljima sticanje uvida o važnosti rutina za razvoj deteta, ali i značaja kapaciteta porodice za prilagođavanje tim navikama, da bi briga bila što kvalitetnija.

Tema 5. Traumatsko iskustvo deteta koje se urgentno izmešta. Indikator kvalitetne brige obuhvata procene savetnika za hraniteljstvo o relevantnosti postojeće obuke za sticanje kompetencija potrebnih za intervenciju ili prevenciju traumatskih iskusitava.

Tema 6. Sistemi podrške na koje se oslanjaju hranitelji za vreme boravka deteta. Indikator kvalitetne brige obuhvata procenu relevantnosti postojeće obuke da pripremi i razvije kompetencije hranitelja za građenje mreže podrške, kao i korišćenje resursa u lokalnoj zajednici sa ciljem pružanja kvalitetne brige o detetu.

Oblast: Odlazak deteta iz porodice

Tema 1. Priprema za odlazak deteta iz porodice. Ovaj indikator kvalitetne brige odnosi se na procene savetnika za hraniteljstvo o načinima na koje postojeća obuka razvija kod hranitelja veštine da pripreme dete za napuštanje njihove porodice, ali i veštine da sebe i druge članove porodice pripremaju za taj odlazak.

Tema 2. Promena dinamike porodice, nakon odlaska deteta iz nje. Indikator kvalitetne brige obuhvata procene savetnika za hraniteljstvo o kvalitetu načina na koje postojeća obuka razvija kompetencije na koje se porodica oslanja kako bi uspostavila ponovni balans i nastavila životni ciklus porodice.

Sve oblasti za diskusiju su odabrane na osnovu rezultata istraživanja o determinantama kvaliteta staranja o detetu u hraniteljskim porodicama (Gamache et al, 2006; Andrew & Ming, 2017; Moody et al, 2018).

REZULTATI

Oblast: Priprema za hraniteljstvo

Tema 1. Savetnici za hraniteljstvo prepoznaju da se obuka „Sigurnim korakom do hraniteljstva” oslanja na teoriju traume, kao i na neku od teorija razvoja poput teorije afektivne vezanosti ili teorije učenja, dok se obuka „Urgentno

hraniteljstvo” oslanja na teorijski okvir traume (*FGSH2 (psiholog2)*): „Teorijski okvir razumevanja obuke jeste teorija afektivne vezanosti”; *FGSH8 (socijalni radnik2)*: „Teorija traume je takođe prisutna, kao i teorija učenja” (*FGSH2 (psiholog2)*): „Obuka za urgentno hraniteljstvo se najviše koncipira na iskustvu trauma.”). Ono što se pokazuje kao potrebno jeste da tema vaspitanja i brige o detetu treba da bude revidirana u skladu sa aktuelnim saznanjima iz ove oblasti (*FGSH7 (socijalni radnik1)*): „Tema o vaspitanju treba da bude drugačije obrađena na obuci. Ova aktuelna je prevaziđena.”; *FGSH8 (socijalni radnik2)*: „Trebalo bi uvesti više kao neku pozitivnu disciplinu u odnosu na ono što se nalazi u priručniku.”). Prema proceni učesnika diskusije sama obuka „Sigurnim korakom do hraniteljstva” nije dovoljna urgentnim hraniteljima, budući da je to opšta obuka. Teme koje obuka za urgentne hranitelje treba da obuhvati jesu: nega malog deteta (briga o psihološkim i fizičkim potrebama), uspostavljanje odnosa, praćenje potreba deteta, odgovaranje na potrebe deteta, različiti vaspitni stilovi i pristupi u staranju o detetu, razvojne faze, ali i teme vezane za prevenciju izgaranja. Pored toga, hraniteljima je neophodna obuka koja će im omogućiti razvoj konkretnih kompetencija. (*FGSH1 (pedagog1)*): „Obuka za urgentno hraniteljstvo bi mogla da ide po fazama – pravni deo, povezivanje sa detetom, na šta da reaguju, na šta ne.”; *FGSH3 (psiholog3)*: „Sve koncepte o kojima mi govorimo treba operacionalizovati i prevesti u konkretne veštine koje će biti razumljive hraniteljima”; *FGSH8 (socijalni radnik2)*: „Separacija je isto veoma važna”; *FGSH7 (socijalni radnik1)*: „I kako da se odmaraju, taj moment samonege, pre smeštaja, tokom smeštaja i nakon smeštaja, kako bismo sprečili burn out”).

Oblast: Boravak deteta u porodici

Tema 1. Iz perspektive savetnika za hraniteljstvo hranitelji se za novu dinamiku u porodici pripremaju kroz temu koja obuhvata promene koje nastaju u porodici nakon dolaska. Ova tema obrađuje se kroz interaktivnu vežbu koja za cilj ima da dočara budućim hraniteljima kako se promene u porodici odvijaju (*FGSH3 (psiholog3)*): „Na obuci postoji jedna radionca koja je u potpunosti posvećena promenama koje nastaju, upravo se tako i zove. Od samog zadatka za porodicu, otvara se pitanje kakve ćete promene vi napraviti, od onih fizičkih promena, novih zaduženja za članove porodice”).

Tema 2. Prema rečima savetnika za hraniteljstvo obuka teorijski priprema hranitelje za situaciju samog prihvata deteta kroz teme koje obuhvataju procedure smeštanja deteta, ostvarivanja kontakta se detetom, i najčešćih informacija koje

hraniteljska porodica dobije o detetu (*FGSH1 (psiholog1)*): „Za iskustva sa kojima se hranitelji susreću obuka ih priprema kroz teroijsku radionicu, informišući ih o procedurama smeštanja i informacijama o detetu”).

Tema 3. Kompetencije hranitelja da pruže adekvatnu brigu detetu na različitim uzrastima, prema rečima savetnika za hraniteljstvo, obrađuju se na obuci kroz različite temekoje obuhvataju faze razvoja. To se dešava uglavnom kroz problemske situacije koje hranitelji rešavaju (*FGSH3(psiholog3)*): „Trenner ovu temu može da provuče kroz nekoliko vežbi, kroz problemske situacije, kada daje hraniteljima zadatak da oni reše situaciju koja iziskuje zapravo prilagođavanje načina brige različitim uzrastima”).

Tema 4. Prema rečima savetnika za hraniteljstvo, ova tema ne postoji u obuci „Sigurnim korakom do hraniteljstva”, ali se provlači kroz druge teme, o potrebama deteta, razvojnim periodima (*FGSH4(pedagog1)*): „O navikama deteta se posebno ne govori, ali se provlači kroz druge teme, poput potreba deteta, razvojnim periodima deteta). Ovo se najčešće realizuje kroz grupnu diskusiju, gde budući hranitelji imaju prilike da podele sa grupom svoje prethodno roditeljsko iskustvo, ukoliko ga imaju (*FGSH4(pedagog1)*): To se obrađuje razmenom iskustva koje imaju u roditeljstvu kroz grupnu diskusiju.”). Iz perspektive savetnika za hraniteljstvo, sagledavanje navika deteta u slobodnim aktivnostima kroz prizmu teorije afektivne vezanosti, kao i prilike za kranje stimulativnog okruženja i razvoj kompetencija hranitelja za korišćenje ovih navika za uspostavljanje kontakta, nedostaje na aktuelnoj obuci (*FGSH2(psiholog2)*): „O navikama dece u slobodnim aktivnostima se ne govori, iako mogu biti jako korisne za stimulaciju razvoja.”).

Tema 5. Učesnici diskusije izveštavaju da se na aktuelnoj obuci o traumatskim iskustvima govori kroz teme o razvojnim fazama deteta, kao i kroz različita iskustva dece iz sistema socijalne zaštite. Kako bi budući hranitelji što više osvestili značaj iskustava za detetov razvoj, pa i onih toksičnih, ova tema se realizuje pomoću vežbe demonstracije (*FGSH5 (pedagog2)*): „Na obuci se govori o različitim iskustvima koja mogu biti traumatska.”; *FGSH1(psiholog1)*): „Nakon teorijskog bloka dajemo im zadatke da povezuju različita ponašanja dece sa prethodnim iskustvom.”). Ono što se uočava na osnovu iskaza savetnika za hraniteljstvo jeste da ovaj segment obuke ima za cilj podizanje svesti hranitelja o značaju detetovog iskustva i prepoznavanje njegovog delovanja na razvoj, dok na sticanje konkretnih veština namenjenih intervenciji i prevenciji temeljenih na

odnosu sa detetom (prepoznavanje detetove potrebe, interpretiranje i adekvatno odgovaranje na iste), obuka nije usmerena (*FGSH1(psiholog1)*: „Nakon teorijskog bloka, dajemo im zadatke da povezuju različita ponašanja dece sa prethodnim iskustvom, a nakon toga da promisle kako bi radili sa detetom.”).

Tema 6. Nastojeći da hranitelje informišu o značaju sistema podrške, kao i o različitim funkcijama i nadležnostima delova sistema (sistema socijalne zaštite, zdravstvenog i obrazovnog sistema), tokom boravka deteta na hraniteljstvu na obuci „Sigurnim korakom do hraniteljstva” govori se o timu čija je funkcija pružanje podrške hraniteljskim porodicama sa ciljem adekvatnijeg staranja o detetu i dobrobiti čitave porodice (*FGSH3(psiholog3)*: „Tema o sistemu socijalne zaštite se obrađuje. Postoji deo posvećen sistemima podrške o kome se govori na obuci, daju se informacije o nadležnostima ustanova.”). Takođe, na osnovu iskaza savetnika za hraniteljstvo, uočava se i potreba za dodatnim informisanjem o različitim pravnim postupcima i procedurama sa kojima se hranitelji suočavaju tokom smeštaja deteta (*FGSH1(pedagog1)*: „Obuka za urgentno hraniteljstvo bi mogla da sadrži pravni deo o procedurama i pravilima koje je potrebno ispuniti”).

Oblast: Odlazak deteta iz porodice

Tema 1. Obuka „Sigurnim korakom do hraniteljstva” priprema hranitelje za odlazak deteta teorijski govoreći o gubitku i separaciji, kao i o identitetu detetu. Prema iskazu savetnika za hraniteljstvo ovu temu teško je obraditi praktično na prvoj obuci kroz koju hranitelji prolaze, budući da nemaju još uvek iskustvo u hraniteljstvu, pa se često povezuje sa prethodnim iskustvom nekog gubitka (*FGSH1(psiholog1)*: „Teorijski, da - obuka ih priprema za odlazak deteta, ali kada se nađu u toj situaciji bude im teško.”; *FGSH6(pedagog3)*: „Ne možemo to obraditi kroz neku vežbu, kada hraniteljstvo još nije zasnovano, nemaju to u iskustvu.”). Na osnovu iskaza savetnika za hraniteljstvo uočava se da obuka treba adekvatnije da pripremi hranitelja za odlazak deteta, da im omogući sticanje veština za prevazilaženje vlastitih emocija kako bi mogli adekvatno da pripreme dete za odlazak iz porodice i nastave da se bave hraniteljstvom (*FGSH8 (socijalni radnik2)*: „Separacija je veoma važna, šta mogu da očekuju i od sebe i kako i sebi da pomognu, da ih rasteretimo”).

Tema 2. Obuka „Sigurnim korakom do hraniteljstva” ne obrađuje ovu temu. Prema njihovim rečima, savetnici za hraniteljstvo to kompenzuju intenzivnijom podrškom u periodu odlaska deteta (*FGSH6 (pedagog3)*: „Obuka govori malo o

pripremi za odlazak, ali to je uloga savetnika da ih pripremi za odlazak deteta”; *FGSH1(psiholog1)*: „To su zadaci savetnika za hraniteljstvo, da pripremimo hranitelje za odlazak deteta”).

DISKUSIJA

Ukoliko se od hranitelja očekuje visoka posvećenost i kvalitet brige, zadatak stručnjaka u ovoj oblasti svakako jeste da kreira edukacije čija će realizacija omogućiti hraniteljima da razvijaju potrebne veštine i usvoje znanja, kao i da učini dostupnim kontinuirano stručno usavršavanje i razmenu iskustava kao oblike podrške. Na značajne efekte obuka ukazuju rezultati istraživanja koja su za cilj imala evaluaciju obuka u inostranstvu. Efekti su uglavnom vidljivi u doživljaju kompetentnosti kao i u nižem nivou stresa u odnosu na hranitelje koji nisu prošli obuke (Gamache et al, 2006; Hutchings, Griffith, Bywather & Williams, 2017; Andrew & Ming, 2017; Messer, Boat & Olfason, 2018; Moody et al, 2018). Kreiranje obuka temeljenih na prethodnim istraživanjima potreba same korisničke populacije nije uobičajena praksa kod nas. Istraživanja u inostranstvu, međutim, ističu značaj na istraživanjima temeljene prakse, pa tako i kreiranja programa temeljenih na naučnim dokazima (McHugh & Barlow, 2010; Odom, Collet-Klingenberg, Rogers & Hatton 2010; Henggeler & Schoenwald, 2011; Roysse, Thyer & Padgett 2015).

U Srbiji svi hranitelji u toku pripreme prolaze obuku „Sigurnim korakom do hraniteljstva”. Ova obuka obuhvata teme: razvoj kompetencija hranitelja, životne krize i obrasci funkcionisanja porodice, potrebe i razvoj deteta, prava deteta, gubci, kontinuitet života deteta i njihov identitet, porodično vaspitanje, zaštita dece od zlostavljanja i zanemraivanja i izgradnja partnerskog odnosa, a realizuju je savetnici za hraniteljstvo. Studije efikasnosti ove obuke nisu rađene. Podršku u kvalitetu brige i funkcionisanju hraniteljske porodice dodatno pružaju savetnici za hraniteljstvo.

Teme koje su iz perspektive savetnika za hraniteljstvo relevantne i koje se nalaze u aktuelnoj obucijesu pre svega uspostavljanje odnosa sa detetom, razvojne potrebe deteta, separacija i gubitak i sistemi podrške na koje hranitelji mogu da se oslone. Tema vaspitanja i kvaliteta brige o detetu pokazala se kao veoma važna iz perspektive savetnika za hraniteljstvo, s tim što se naglašava nužnost revidiranja teorijskog okvira u skladu sa aktuelnim saznanjima iz ove oblasti. Ovakvi rezultati nisu začuđujući s obzirom na to da je obuka „Sigurnim korakom do hraniteljstva” koncipirana skoro pre deceniju, a od tada suistraživači u ovoj disciplini došli su do brojnih uvida o različitim stilovima vaspitanja, kao i o efektima različitih vaspitnih

stilova na razvoj deteta, te o ključnim indikatorima kvalitetne brige (Isaković, 2018; Zarra-Nezehad et al, 2018). Programi obuka u inostranstvu u svoj sadržaj uključuju teme o pozitivnom disciplinovanju (Andrew & Ming, 2017; Moody et al, 2018) što su i učesnici diskusije prepoznali kao značajno.

Ono što aktuelno nije deo kurikuluma obuka, a savetnici smatraju važnim, jeste samonega i prevencija sagorevanja hranitelja, navike deteta i sa njima povezana specifična iskustva, uključujući i one u slobodnim aktivnostima, ali i traumatska iskustva i efekte na razvoj i ponašanje deteta, kao i kapacitete deteta za uspostavljanje odnosa, te pripremu hranitelja za promene koje nastaju u dinamici porodice sa odlaskom deteta. Istraživanje efikasnosti obuka hranitelja koji pružaju uslugu urgentnog smeštaja, ukazuju da priprema za intenzivne promene do kojih dolazi pri smeštanju ali i pri odlasku deteta dovodi do smanjenog stresa hranitelja, a samim tim i smanjini procenat sagorevanja u svojoj profesionalnoj ulozi (Smyke et al, 2009). Kurikulumi obuka u inostranstvu upravo sa ciljem podrške odnosima i prevenciji sagorevanja, snažno naglašavaju značaj međusobne interakcije hranitelja tokom obuke, ali i formiranje grupa hranitelja nakon obuke koje uključuju superviziju i/ili grupu samopodrške (Hutchings et al, 2017; Andrew & Ming, 2017; Masser et al, 2018). Teme vezane za specifična iskustva deteta u uobičajenim rutinama (ishrana, kupanje, igra) mogu biti veoma korisne za hranitelje kako bi što bolje razumeli ponašanja deteta. Istraživanja u inostranstvu potvrđuju značaj programa obuke hranitelja namenjenih usko specifičnim temama poput ishrane, kupanja deteta, igre kao stimulacije razvija (Gamache et al, 2006).

U odnosu na programe obučavanja hranitelja kod nas, programi u inostranstvu se daleko više oslanjaju na teoriju afektivne vezanosti i socijalnog učenja (uvode teme empatije, uspostavljanja odnosa sa detetom, uočavanja potreba deteta, interpretiranja i adekvatnog reagovanja na potrebu deteta, kreiranja sigurnog okruženja za dete, pomoći detetu u organizovanju iskustava, modelovanja ponašanja deteta zasnovano na pozitivnoj disciplini), nego što su to veštine proizašle iz pristupa teorije traume i intervencije (veštine suočavanja sa stresom, zaštita deteta od bilo kakvog iskustva koje može biti traumatično, organizvanje iskustva, direktna pomoć detetu u prevladavanju traume i slično). Aktuelna obuka za urgentno hraniteljstvo u Srbiji bazira se na teoriji trauma i intervencije, a obuka za standardno hraniteljstvo uključuje i teorijski okvir afektivne vezanosti i teorije učenja.

Ovo istraživanje je, kao prvo ovog tipa u Srbiji, otvorilo mogućnost da neki od ključnih aktera procesa brige o deci na urgentnom smeštaju ponude svoja iskustva i viđenja načina pripreme za pružanje ove usluge. Sa ciljem dobijanja jasnije slike o potrebama urgentnih hranitelja za dodatnim kompetencijama,

potrebna je sveobuhvatnija analiza potreba, koja uključuje različite centre za porodični smeštaj i usvojenje, ali i veći broj hraniteljskih porodica koje pružaju urgentni porodični smeštaj.

S obzirom na to da je urgentno hraniteljstvo još uvek u procesu razvoja, detaljnija konceptualizacija ovog oblika hraniteljstva u mnogome bi olakšala poslove i samih hranitelja i onih koji su u direktnom radu sa njima. Takođe, jasnija konceptualizacija bi ponudila i jasniji početni okvir za kreiranje obuka za pripremu urgentnih hraniteljskih porodica, ali i obuka i drugih oblika profesionalne podrške u toku realizacije usluge urgentnog hraniteljskog smeštaja. Ovo za posledicu može da ima i otvaranje pitanja stručnog usavršavanja savetnika za hraniteljstvo koji brinu o urgentnim hraniteljskim porodicama. Ovakav vid daljeg razvoja urgentnog hraniteljstva, zaista bi doveo do profesionalizovanja uloge urgentnih hranitelja, kako se i predviđa reformom sistema socijalne zaštite (Žegarac, Ignjatović & Milanović 2014).

Miljana Marić, Ivana Mihić

TRAINING NEEDS FOR EMERGENCY FOSTER PARENTS: PERSPECTIVE ADVISORS FOR FOSTER CARE

Summary

The aim of this paper is to assess the extent to which the training available builds the competencies of emergency foster parents, as well as the need for additional training, or the improvement of existing ones with the aim of quality care for children. The research used a qualitative approach, a focus group discussion, in which advisors for foster care took part. They are employed at the Center for Foster Care and Adoption, Novi Sad. Training for foster parents in our country arises from the trauma and intervention framework, and partly relies on the attachment framework. Training for foster parents in other countries arises from the attachment framework and social learning theory. From prospective advisors for foster care, the topics that are relevant and found in current training are: attachment, children developmental needs, separation and loss, and support systems for foster parents. On the other hand, topics in the discipline need revising in accordance with current knowledge in this field. Additional topics that are not currently present, but are needed for quality care include: children's habits, selfcare and preparations for changing family dynamics resulting from leaving a child.

Keywords: emergency foster care, advisors for foster care, quality care, training for foster parents, qualitative approach

LITERATURA

- Andrew, S. B. & Ming, C. (2017). Foster parent training programmes for foster youth: a content review. *Child & Family Social Work, Vol. 22*, 548–599.
- Baginsky, M., Gorin, S. & Sands, C. (2017). *The fostering system in England: Evidence review*. London: King's college.
- Belsky, J. (1984). The determinants of parenting: A process model. *Child development, 83–96*.
- Berrick, J.D. & Skivenes, M. (2012). Dimensions of high quality foster care: Parenting plus. *Children and Youth Services Review, 34(9)*, 1956–1965.
- Dozier, M., Lindheim, O., Lewis, E., Bick, J., Bernard, K. and Peloso, E. 2009. Effects of a foster parent training programs on young children attachment behaviors: Preliminary evidence from a randomized clinical trial. *Child Adolescent Social Work, 26*: 321–331.
- Gamache, S., Mirabell, D. & Avery, L. (2006). Early Childhood Development and Nutritional Training for Foster Parents. *Child and Adolescent Social Work Journal, Vol.23, No.5*, 501–513.
- Grujić, D., Milenković, S., Sorak, S., Blagojević, V., Aničić, V., Petrović, Ž., Rakić, I. i Šilić, V. (2013). *Smernice za razvoj urgentnog hraniteljstva*. Novi Sad: Pokrajinski zavod za socijalnu zaštitu.
- FICE Srbija (2008). PRAJD program za hranitelje i usvojitelje: Resursi za roditeljstvo – informacije, razvoj, obrazovanje. *Nepublikovan radni materijal*.
- Fisher, P. A., Gunnar, M. R., Chamberlain, P., & Reid, J. B. (2000). Preventive intervention for maltreated preschool children: Impact on children's behavior, neuroendocrine activity, and foster parent functioning. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 39 (11)*, 1356–1364.
- Hadžović, Lj., Tekić, V., Grujić, D., i Ivanišević, Lj. (2008). *Program pripreme budućih hranitelja „Sigurnim korakom do hraniteljstva”*: Priručnik za trenere. Beograd: Ministarstvo rada i socijalne politike.
- Harden, B.J., Meisch, A.D., Vick, J.E., & Pandohie-Johnson, L. (2008). Measuring parenting among foster families: The development of the Foster Parent Attitudes Questionnaire (FPAQ). *Children and Youth Services Review, 30*, 879–892.
- Henggeler, S. W., & Schoenwald, S. K. (2011). Evidence-Based Interventions for Juvenile Offenders and Juvenile Justice Policies that Support Them. *Social*

- Policy Report. Volume 25, Number 1. *Society for Research in Child Development*.
- Hutchings, J., Griffith, N., Bywater, T. & Williams, M. E. (2017). Evaluation the Incredible Years Toddler Parenting Programme with parents of toddlers disadvantage (Flying Start) areas of Wales. *Child: care, health and development, Vol.1*, 104–113
- Ivanišević-Neljdihić, Lj., Radovanović, J. i Vuković-Jovanović, M. (2010). *Urgentno hraniteljstvo*. Beograd: Centar za porodični smeštaj i usvojenje Beograd.
- Isaković, O. (2018). Efekti percipiranih roditeljskih postupaka prilikom korigovanja neprimerenih ponašanja dece na aktuelna uverenja o disciplinovanju u mlađem odraslom dobu: retrospektivna studija.
- Kaminski, J. W., Valle, L. A., Filene, J. H., & Boyle, C. L. (2008). A meta-analytic review of components associated with parent training program effectiveness. *Journal of abnormal child psychology*, 36(4), 567–589.
- Kinniburgh, K. J., Blaustein, M., Spinazzola, J., & Van der Kolk, B. A. (2017). Attachment, Self-Regulation, and Competency: A comprehensive intervention framework for children with complex trauma. *Psychiatric annals*, 35(5), 424–430.
- Leathers, S. J., Spilfogel, J. E., McMeel, L. S. & Atkins, M. S. (2011). Use of parent management training intervention with urban foster parents: A pilot study. *Children and Youth Services Review, Vol.33, No.7*, 1270–1279.
- McHugh, R. K., & Barlow, D. H. (2010). The dissemination and implementation of evidence-based psychological treatments: a review of current efforts. *American Psychologist*, 65 (2), 73.
- McKenzie, L. B., Ahir, N., Stolz, U., & Nelson, N. G. (2010). Household cleaning product-related injuries treated in US emergency departments in 1990–2006. *Pediatrics*, peds-2009.
- Messer, P.E., Boat, W.B. & Olfason, E. (2015): Children- Adult Relationships Enhancement (CARE) : An evidence-informed program for children with a history of trauma and other behavioral challenges. *Child abuse & Neglect*, 136–145.
- Milenković, S. i Grujić, D. (2010). *Hraniteljstvo za bebe*. Beograd: Centar za porodični smeštaj i usvojenje Beograd.
- Moody, G., Brookes-Howell, L., Channings-John, R., Channon, S., Coulman, E., Lua, M., Rees, A., Scourfield, J., Sergott, J. & Robing, M. (2018). Evaluating the long-term impact of the Foster Changes training programme for foster carers

- in Wales, the Confidence in Care trial: study protocol for a randomised controlled trial. *Trials*, Vol.19, No.1, 34–48.
- Odom, S. L., Collet-Klingenberg, L., Rogers, S. J., & Hatton, D. D. (2010). Evidence-based practices in interventions for children and youth with autism spectrum disorders. *Preventing school failure: Alternative education for children and youth*, 54(4), 275–282.
- Orme, J.G., Buehler, C., McSurdy, M., Rhodes, K., & Cox, M. (2003). The foster parent potential scale. *Research on Social Work Practice*, 13 (2), 181–207.
- Pejaković, Lj. i Zajić, G. (2014). *Deinstitucionalizacija rezidencijalnih ustanova socijalne zaštite u Srbiji: trenutni status i preporuke za dalje unapređenje procesa deinstitucionalizacije*, Beograd: Republički zavod za socijalnu zaštitu.
- Porodični zakon (2005). Službeni glasnik Republike Srbije, br. 18/05.
- Pravilnik o hraniteljstvu (2008). Službeni glasnik RS, br. 36/2008
- Royse, D., Thyer, B. A., & Padgett, D. K. (2015). *Program evaluation: An introduction to an evidence-based approach*. Cengage Learning.
- Smyke, T. A., Zeanah, H. C., Fox, A. N. & Nelson, A. C. (2009). A New Model of Foster Care for Yong Children: *The Bucharest Early Intervention Project. Infant and Early Childhood Mental Health*, Vol.18, No, 3, 721-734.
- Solomon, D. T., Niec, L. N., & Schoonover, C. E. (2017). The impact of foster parent training on parenting skills and child disruptive behavior: a meta-analysis. *Child maltreatment*, 22(1), 3-13.
- Stone, N., & Stone, S. (1983). The prediction of successful foster placement. *Social Casework*, 64 (1), 11–17.
- Šilić, V. (2018). Mentalno zdravlje dece na hraniteljstvu: uloga kvaliteta staranja o detetu od strane hranitelja. *Doktorska distertacija*.
- Zarra-Nezhad, M., Moazami-Goodarzi, A., Nurmi, J. E., Eklund, K., Ahonen, T., & Aunola, K. (2018). Children's Shyness Moderates the Associations between Parenting Behavior and the Development of Children's Pro-Social Behaviors. *Journal of Child and Family Studies*, 1–11.
- Žegarac, N., Ignjatović, T. D., & Milanović, M. (2014). *Kada nam nedelja dolazi sredom: usluge za decu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice*. Fakultet političkih nauka, Centar za istraživanja u socijalnoj politici i socijalnom radu.